

کارکرد تربیتی حسینیه‌ها در ترویج و تداوم سبک زندگی شیعی موردپژوهی: حسینیه‌های شهر کاشان

محمد رضا عطایی همدانی

استادیار دانشکده معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد کاشان، کاشان، ایران (نویسنده‌ی مسئول).

احمد نوذری فردوسیه

دانشجوی دکتری معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۱/۱۹ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۱/۱۷

چکیده:

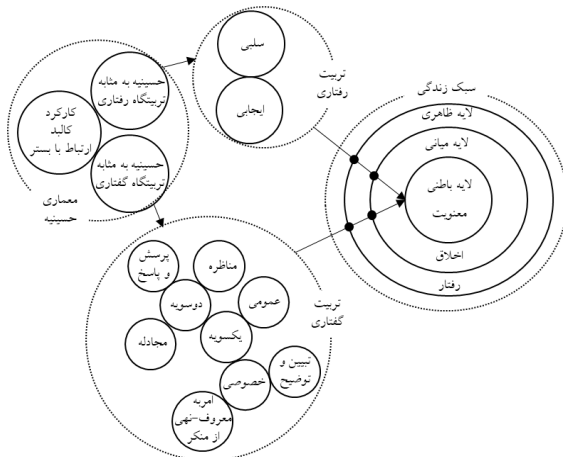
بنا بر اعتقاد بسیاری از اندیشمندان سبک زندگی اساساً وابسته به مکتب و ایدئولوژی است. بدین ترتیب بروز و ظهور یک فرهنگ در بعد اجتماعی، زمانی رخ می‌دهد که سبک زندگی مردمان مطابق با مکتب حاکم باشد مکتب تشیع نیز با بهره‌گیری از مفهوم ولایت در کنار توحید اسلامی برای تمام شئون فردی و اجتماعی شیعیان برنامه عملی ارائه می‌کند. در حقیقت نوع قابل تمایزی از سبک زندگی را در ادوار مختلف پیشنهاد می‌کند که فارغ از وابستگی به شرایط زمانی و مکانی، هویت متمایزی ایجاد می‌کند. در فرایند تربیت، مبانی نظری و مهارت‌های فردی و جمعی وابسته به مکتب تشیع از نسلی به نسل بعد انتقال می‌یابد. پژوهش حاضر ضمن شناخت نقش تربیت به‌عنوان عامل ترویج و تداوم سبک زندگی شیعی، اهمیت حسینیه‌ها را به‌عنوان ظرف مکانی با کارکرد تربیتی-آموزشی یاد شده بیان می‌کند؛ و برای اثبات این مدعا نقش حسینیه‌های شهر کاشان در شکل‌گیری و تداوم سبک زندگی شیعی را نشان می‌دهد. برای تدوین چارچوب نظری در پژوهش حاضر از راهبرد استدلال منطقی و برای نمایش مصداقی آن از راهبرد موردپژوهی بهره‌گیری شده است. بدین ترتیب شاخصه‌های برگرفته از سبک زندگی و تربیت اسلامی در انطباق با ویژگی‌های معمارانه شامل کارکرد، کالبد و ارتباط با بستر طبیعی و شهری حسینیه‌های کاشان، به‌عنوان مصداق قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: حسینیه، کاشان، تربیت، سبک زندگی، تشیع.

مقدمه

ویژگی‌های مکان انسان‌ساخت می‌باشد. در این زمینه می‌توان به موضوع تربیت نیز اشاره کرد که سبک زندگی را در بین نسل‌ها ترویج و تداوم می‌بخشد. منابع مطالعاتی پژوهش حاضر شامل سه دسته کلی می‌باشد؛ پژوهش‌های مرتبط با سبک زندگی اسلامی و متغیرهای آن؛ پژوهش‌های مرتبط با علوم تربیتی به‌ویژه تربیت اسلامی و عوامل تشکیل‌دهنده آن، دسته آخر، منابع مرتبط با معماری اسلامی به‌ویژه فضای شهری و عمومی مثل حسینیه‌ها. با مطالعه منابع مختلف سبک زندگی اسلامی می‌توان از سطح به عمق، سه لایه رفتار، اخلاق، و معنویت را به‌عنوان عوامل کلی تشکیل‌دهنده سبک زندگی اسلامی و شیعی برشمرد؛ تربیت اسلامی نیز دارای دو بُعد گفتاری و رفتاری در حالت کلی می‌شود که خود دارای زیرمجموعه‌هایی از انواع روش‌های گفتاری و رفتاری می‌باشد. فضای معماری نیز شامل متغیرهای کارکردی، کالبدی، ارتباط با بستر طبیعی و شهری می‌باشد. هر یک از این متغیرها هم به عوامل جزئی‌تر قابل تقسیم می‌باشد. در مدل ارائه شده، می‌توان ارتباط بین قلمروهای موضوعی پژوهش شامل سبک زندگی، علوم تربیتی و معماری را مشاهده نمود. این مدل اساس پژوهش حاضر نیز می‌باشد (نمودار ۱).

نحوه ارتباط قلمروهای موضوعی مختلف در پژوهش (مأخذ: نگارندگان)

روش تحقیق

نگرش کلی حاکم بر تحقیق حاضر دیدگاه اسلامی و شیعی است که در مبنای علاوه بر دیدگاه‌های عقلی و

مراسم عزاداری امام حسین علیه‌السلام از مهم‌ترین مناسک هویت بخش شیعیان می‌باشد. این مراسم در طول تاریخ قوام و دوام یافته آن و نه تنها با گذشت زمان رو به زوال نرفته؛ بلکه با شور و شعور افزون شونده پیشرفت نموده است. به طوری که می‌توان آن را یکی از بنیادی‌ترین ارکان سبک زندگی شیعی محسوب نمود (رضایی ۱۳۹۹، ۱۰۴). از آنجا که این مراسم با حفظ اصول، در بعد مکانی و زمانی صورت‌های مختلفی به خود گرفته است و در بزنگاه‌های مهم تاریخی همچون انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی و دفاع از حرم نقشی اساسی در ایجاد انسجام و انتظام اجتماعی ایفا نموده است؛ می‌توان از آن به‌عنوان مکتبی انسان‌ساز یاد نمود (محمد میرزایی و ابوطالبی ۱۳۹۳، ۱۸۱). بدیهی است یکی از عوامل توفیق این مکتب کارکرد و کالبد فضای برگزاری مراسم در محرم و تداوم کارکرد اجتماعی این فضا در طول سال به‌عنوان یک اندام شهری می‌باشد (امین‌زاده ۱۳۸۷، ۶۰). در دیدگاه‌های نوین علوم تربیتی همچون نگرش‌های پروژه مینا می‌توان به بازتعریف ابعاد تربیتی مراسم محرم پرداخت و آن را به‌عنوان یک پروژه تربیتی- اجتماعی که می‌تواند در در سه لایه معنویت، اخلاق، و رفتار اثرگذار باشد؛ در نظر گرفت (مشایخ ۱۳۹۹، ۱۴۱). بنابراین مراسم محرم با حفظ کارکرد اجتماعی به طور ضمنی ابعاد تربیتی نیز می‌یابد. چنین فضایی را می‌توان با معیارهای تربیت‌گاه مطلوب اسلامی سنجدید. با چنین نگرشی پژوهش حاضر ضمن تایید ارزش‌های مذهبی، فرهنگی و کالبدی حسینیه‌ها، به دنبال کشف ابعاد تربیتی متجلی در فضای حسینیه می‌باشد و حسینیه را به مثابه تربیت‌گاه مطلوب شیعی تعریف می‌کند.

چارچوب نظری

موضوع سبک زندگی، تربیت، و مکان مورد توجه بسیاری از اندیشمندان علوم انسانی و معماری می‌باشد. معماری هم‌زمان با اینکه فضایی انسان‌ساخت است؛ متقابلاً سازنده انسان نیز می‌باشد. بدین ترتیب یکی از مهم‌ترین مواردی که در ترویج نوع خاصی از سبک زندگی موثر است؛

سبک زندگی

سبک زندگی بر ماهیت و محتوای خاص تعاملات و کنش‌های اشخاص در هر جامعه دلالت دارد؛ و مبین اغراض، نیات، معانی، و تفاسیر فرد در جریان عمل روزمره و زندگی روزانه است. این مفهوم نشان می‌دهد که در بطن ارزش‌های موجود در خرده‌نظام فرهنگی چه می‌گذرد. در واقع با به کارگیری مفهوم سبک زندگی و تعمق در آن می‌توان از هنجارهای پنهان در اذهان، باورها، و رفتارهای مردم یک جامعه، سر در آورد و از جهت‌گیری‌ها الگوهای موجود یا در حال شکل‌گیری، تفسیر واقع‌بینانه‌ای ارائه کرد (رحمت‌آبادی و آقابخشی ۱۳۸۵). در معنای تحت‌اللفظی، سبک زندگی یعنی روش نوعی زندگی فرد، گروه یا فرهنگ، روش خاصی از زندگی یک فرد یا شخص یا گروه. در معنای اصطلاحی سبک زندگی یعنی شیوه زندگی که منعکس‌کننده گرایش‌ها و ارزش‌های یک فرد یا گروه است. آنچه در بین مفاهیم مختلف سبک زندگی دیده می‌شود آمیخته بودن این معنا با فرهنگ، اخلاق، ارزش‌ها، و نگرش‌هاست. در جدول زیر به اختصار سیر تاریخی و تمرکز تعاریف مختلف سبک زندگی آمده است (جدول ۱).

تجربی، منابع نقلی شامل قرآن، حدیث و سیره پیامبر(ص) و امامان معصوم(ع) را معتبر می‌داند. روش‌شناسی تحقیق نیز از نوع کیفی است که در آن به تحلیل و طبقه‌بندی گزاره‌ها و اسناد نوشتاری و تصویری پرداخته می‌شود. راهبرد تحقیق در مبانی نظری از نوع استدلال منطقی و در مورد پژوهی راهبرد میدانی مورد استفاده قرار گرفته است. روش گردآوری داده‌ها در مبانی، کتابخانه‌ای، و در مصداق، مشاهده میدانی می‌باشد. روش تحلیل داده‌ها نیز از نوع قیاس است. قلمروی موضوعی تحقیق شامل علوم انسانی اسلامی، علوم تربیتی اسلامی، و معماری اسلامی می‌باشد. قلمروی مکانی پژوهش محدوده شهرستان کاشان واقع در شمال استان اصفهان و قلمروی زمانی آن در بررسی نمونه‌ها حسینیه‌های دوره قاجار هستند. از آنجا که نمونه‌ها از دوره قاجار تا کنون بی‌وقفه کارکرد خود را حفظ نموده‌اند و اکنون نیز مورد استفاده قرار می‌گیرند؛ تغییرات کالبدی و کست‌افزودهایی در آنها رخ داده است. همچنین در این پژوهش نگرش‌های کنونی به تاریخ حاکم است. پایایی و روایی پژوهش نیز با استفاده از منابع معتبر و مورد تأیید و نیز ارتباط منطقی بین مبانی و مصداق حاصل شده است.

دوره زمانی	تمرکز اصلی نظریه	نظریه پرداز	دوره زمانی	تمرکز اصلی نظریه	نظریه پرداز
۲۰ ^{ام} و ۲۱ ^{ام} قرن	انگیزش‌های ایجاد رقابت و ایجاد سبک زندگی بر اساس این انگیزش‌ها	وبلن	نیمه اول قرن ۲۰	تأثیر وجوه روانشناختی بر سبک زندگی	آدلر
	تمرکز بر ویژگی‌های رفتاری مشترک مصرف‌کنندگان محصولات خاص	کالکوهن		تأثیر طبقه و منزلت اجتماعی بر سبک زندگی	ویبر
	تمرکز بر همه‌چیزهایی که انسان را احاطه کرده از محیط ذهنی تا عینی	بورديو		تأثیر ارزش‌های خاص فردی و ایجاد تمایزات اجتماعی بر سبک زندگی	زیمل
	فرهنگ مصرف‌عامل ایجاد سبک زندگی	دوگلاس و ایشرود	نیمه دوم قرن ۲۰	تمرکز بر مفاهیم بنیادین موثر بر رفتار همچون انگیزش و تأثیر آن بر سبک زندگی.	گیدنز
	شهرسازی و مصرف‌گرایی مدرن عامل ایجاد تمایز در سبک زندگی - در جوامع سنتی سبک زندگی مطرح نیست.	کمپل		تمرکز بر الگوی مصرف و خرید کالا و دسته‌بندی سبک زندگی	لینز
	تأثیر فرهنگ و کالاهای فرهنگی بر سبک زندگی	پترسون		تمرکز بر ترجیحات مصرف‌گرایانه	یاسرمن
	تمرکز بر فرایند جامعه‌پذیری و هنجارهای اجتماعی موثر بر سبک زندگی	ونزل		تمرکز به عوامل بسیاری که بر سبک زندگی موثر است	سویل
	تمرکز بر باورهای اجتماعی موثر بر سبک زندگی	مک کی		تمرکز به محیط اجتماعی و انفعال فرد در برابر جامعه و پذیرش سبک زندگی اجتماعی	سولومون
	تمرکز بر الگوی مصرف کالا در تعریف سبک زندگی	لسلی		تمرکز بر پوشش و ظاهر، مدل مو، تفریح، و مُد بررسی تأثیر آن بر سبک زندگی	ایسا برونر

جدول ۱. نظریات مختلف غربی در رابطه با سبک زندگی (مأخذ: نگارندگان)

سبک زندگی در مکتب امام حسین(ع)

در یک جامعه دینی، سبک زندگی وسیله مناسبی است تا با بهره‌گیری از آن، هویت خویش را به نمایش بگذارد و باورها و ارزش‌های دینی خود را در بدنه زندگی مردم حفظ کند. در دیدگاه اسلامی، هدف از طرح بحث سبک زندگی، بسیار فراتر از برخی اهداف اثبات‌گرایانه غربی است (ولی‌زاده ۱۳۹۲، ۴۸). سبک زندگی اسلامی شامل گستره‌ی وسیعی از رفتارها و گفتارها می‌شود که پیامبر اسلام(ص) و پس از ایشان، اهل بیت(ع) در زندگی خود به کار می‌برده‌اند و می‌توان امروزه از آنها برای زندگی شایسته بهره‌گرفت (محمدی مزرعه‌شاهی و موسوی ۱۳۹۳، ۱۰۰۹). سبک زندگی حسینی یعنی آداب و رفتار، باورها، و ارزش‌های جامعه بر اساس یک الگوی برتر که اینجا امام حسین(ع) است تنظیم شود. در مکتب امام حسین(ع) مهم‌ترین ویژگی ظلم‌ستیزی و حمایت از مظلوم است. یکی از نتایج سبک زندگی حسینی در جامعه این است که از لحاظ اخلاقی ظلم و جنایت کاهش یابد. در بُعد فردی، دوری از تکبر و غرور درونی اهمیت دارد. چیز دیگری که جلوی طغیان انسان را می‌گیرد و انسان را متواضع می‌کند روضه‌ی اباعبدالله است. (پناهیان ۱۳۹۲) برای سبک زندگی حسینی می‌توان سه مولفه ذکر نمود: معنویت، اخلاق، و رفتار.

معنویت در سبک زندگی حسینی: معنویت دارای ویژگی‌هایی اساسی مانند بُعد فرامادی، معنا و هدف در زندگی، داشتن رسالت در زندگی، تقدیس زندگی، اهمیت ندادن به ارزش‌های مادی، نوع دوستی، ایدئالیسم یا آرمان‌گرایی است (الکینز و دیگران ۱۳۸۸، ۱۰). «معنویت، احساس حضور معنا در خود و ظهور آن در رفتار است که مرتب بر شناخت صحیح برآمده از وحی نسبت به هستی و مبدأ شکل‌گیری آن (خدا) و منتهای نظام آفرینش (معاد) و نیروهای ناپیدای فعال در نظم‌بخشی و جریان‌بخشی به سنت‌های مندرج در متن آفرینش (عالم غیب) است؛ به گونه‌ای که روابط چهارگانه انسان با خود، خدا، هموعان، طبیعت را متناسب با رشد معنوی تغییر دهد» (نوبری ۱۳۹۶، ۵۰). مهم‌ترین بنیان‌های معنوی که می‌توانند سبک زندگی حسینی را ایجاد نمایند عبارتند از پاسداشت

توحید، اعتقاد به معاد، توسل جویی به ائمه معصوم(ع)، ولایت‌پذیری، شهادت‌طلبی، کمال‌گرایی، پالایش روح، و تزکیه نفس (تقی‌زاده داوری ۱۳۹۰، ۸۳)

اخلاق در سبک زندگی حسینی: اهمیت اخلاق نیکو تا جایی است که رسول گرامی اسلام(ص) هدف از بعثت خویش را اتمام مکارم اخلاقی اعلام نموده است. «اخلاق» ریشه اعمال آدمی است؛ بدین معنی که هر عمل و رفتاری که از انسان صادر می‌شود مبتنی بر چگونگی اخلاق اوست. «اخلاق» به صفات پایدار در نفس آدمی گفته می‌شود که این صفات موجب صدور افعالی متناسب با آنها، به طور ناخودآگاه می‌شود. اگر این صفات پایدار به گونه‌ای باشند که اعمال زیبا و پسندیده از نظر عقل و شرع، به سهولت از آنها صادر شود؛ آنها را «اخلاق نیک» می‌نامند؛ و اگر موجب صدور اعمال زشت شوند؛ «اخلاق بد» گویند (فیض کاشانی ۱۳۳۹، ۹۵/۵). در مکتب امام حسین(ع) می‌توان توجه به فریضه امر به معروف و نهی از منکر، ترویج گذشت و ایثار، گشاده‌رویی و صبر، کمرنگ کردن فاصله طبقاتی، مسئولیت‌پذیری، حفظ و اشاعه روح انقلابی، حمایت از مظلوم، و عدالت‌طلبی اشاره نمود. چنین ویژگی‌های در ایجاد سبک زندگی حسینی نقش بسزایی دارند (تقی‌زاده داوری ۱۳۹۰، ۸۴-۸۵).

رفتار در سبک زندگی حسینی: «رفتار» را می‌توان قابل‌سنجش‌ترین مؤلفه سبک زندگی دانست؛ زیرا یک امر عینی است؛ و قابلیت مشاهده و آزمایش دارد. منظور از رفتار حسینی رعایت شعائر حسینی است. در این مکتب رفتارهایی نظیر پاسداشت و اقامه شریعت نظیر اقامه نماز جماعت و ذکر و دعا به صورت جمعی، ترویج انگاره‌های دگرخواهانه مثل نذری دادن، احسان کردن، صدقه دادن، بکارگیری تعابیر محبت‌آمیز با دیگران و مودب بودن، رفتارهای همکاری و همدلی که روح همبستگی را ترویج می‌کند؛ ارتقای رفتارهای نظارتی که موجب ارتقای امنیت اجتماعی می‌شود و ارتقای رفتارهای هنجارمند و مقبول عرف رفتارهایی هستند که در انطباق کامل با ویژگی‌های معنوی و اخلاقی یاد شده می‌باشند (تقی‌زاده داوری ۱۳۹۰، ۸۵ و ۸۶). بدین ترتیب ساحت زیربنایی تا ظاهری یاد

هدف بعثت انبیامورد تاکید قرار گرفته است. در آیه دوم سوره جمعه، تعلیم و آموزش کتاب الهی و حکمت و نیز تزکیه روح از صفات رذیله، به عنوان مهم ترین هدف بعثت رسول خدا(ص) شمرده شده است ۲. امام علی(ع) نیز انگیزه بعثت پیامبران را بروز قوه های پنهان در ضمیر آدمیان و شکوفا نمودن استعداد های فطری و الهی دانسته است که خود نشانگر مسئولیت تربیتی پیامبران است (شریعتمداری ۱۳۸۵، ۱۰)

روشن است که اگر این اهداف تحقق یابد رشد و تعالی بشر به سوی کمال نهایی اش یعنی قرب به خداوند حاصل می شود. با رسیدن به این هدف والا می توان در ابعاد اخلاقی و رفتاری که تشکیل دهنده سبک زندگی فرد است نیز انتظار تجلی الوهیت را داشت.

راغب در تبیین معنای لغوی تربیت، به ارتباط آن با واژه رب اشاره کرده است و تربیت را به معنای متحول نمودن یک چیز به صورت گام به گام و پیوسته، تا رسیدن به کمال دانسته است (راغب اصفهانی ۱۴۱۲ق، ۳۳۶). تربیت در اصطلاح یعنی ایجاد شرایط لازم و کمک به شخص تا بتواند استعداد های نهفته اش را به طور هماهنگ پرورش دهد و به تدریج به سوی کمال حرکت کند (امینی ۱۳۸۰، ۱۴). تربیت در مفهوم عام شامل جنبه های گوناگون جسمانی، روانی، عاطفی، عقلانی، اجتماعی، اخلاقی، و دینی است (شریعتمداری ۱۳۷۴، ۱۹۱-۱۹۲).

هدف اصلی تربیت رسیدن به مقام خلیفه الله است ۳. در اسلام عبادت و تربیت هم راستا با هم آمده است و اگر گفته می شود هدف از خلقت رسیدن به مقام عبودیت است همزمان نیل به مقام ربوبیت نیز مدنظر است. بنا بر حدیثی از امام صادق(ع) آنچه در مقام عبودیت ناپیدا شود در مقام ربوبیت هویدا گردد و هر مقدار که از مراتب و صفات ربوبیت پوشیده شود در مراحل عبودیت جلوه گر شود ۴. اهداف تربیت از منظر رویکرد تلفیقی ۵ عبارت است از: پرورش روحیه مفاهمه، تأکید بر علائق و نیازهای مشترک، پرورش عقلانیت ارتباطی در مناسبات آموزشی، ایجاد بینش و نگرش بین الاذهانی، زمینه سازی برای فراهم آوردن تعامل های همدلانه (اسلامی و دیگران

شده در قالب معنویت، اخلاق و رفتار، سازنده سبک زندگی منطبق با ارزش های شیعی و حسینی می باشد.

نقش تربیت در اصلاح سبک زندگی

یکی از عوامل تاثیرگذار بر مقوله سبک زندگی، تربیت است. انسان برای رشد نیازمند آموزش های ضروری زندگی است. اثرگذاری عوامل اجتماعی بر مولفه های سه گانه سبک زندگی (معنویت، اخلاق، و رفتار) از ویژگی های اجتناب ناپذیر جامعه انسانی است. رواج انحراف های اجتماعی در جوامع مدرن، آسیب های متعددی را به جامعه وارد نموده و آنان را به ورطه سقوط و انحطاط کشانده است. راه رهایی از این آسیب ها اینست که متناسب با فشارهای محیطی و تغییرات، روش های تربیتی نیز به روز گشته و گسترش یابند. (رضایی و دیگران ۱۳۹۹، ۹۸-۹۹). تربیت بر اساس ارزش های معنوی باعث می شود هر فرد از جامعه دلیل و شاهد روشنگری برای تصمیم گیری در لحظات حساس زندگی داشته باشد. اعتقادات باعث می شود که فرد از حالت انفعال خارج شده و مداخله فعالانه ای در روابط اجتماعی داشته باشد و به طور ارادی و از طریق انطباق شرایط موجود با ارزش ها، با عوامل اجتماعی مواجه شود. وی این گونه در شکل دادن به شخصیت خویش دخالت می کند. بدین ترتیب بر خلاف برخی از مکاتب که اصالت را یا به فرد می دهند یا به جامعه، تربیت شیعی موجب می شود در بزنگاه های حساس بر اساس ارزش ها و اصول ریشه دار رفتارها تنظیم شود.

برخلاف غرب که انسان را فی نفسه موجود تلقی می کند و به بررسی پسند های وی می پردازد تا سبک زندگی را تعریف کند؛ در اسلام، آدمی طی فرایند تربیت، با شناختی عمیق از معبود، هستی، خود و دیگران روابط چهارگانه (با خدا، طبیعت، خویشان، و جامعه) را بر اساس غایات الهی تعریف و تنظیم کرده و سبک زندگی خود را پیدا می کند. سبکی که ریشه های ثابت در اصول دارد؛ اما با توجه به شرایط زمانی و مکانی تجلیات متنوعی یافته است ۱.

روش های تعلیم و تربیت بر اساس آموزه های قرآن و سنت

در آیاتی از قرآن کریم تعلیم و تربیت به عنوان مهم ترین

طریق ارائه الگو، و گاه از طریق نمایش، و گاهی نیز از طریق مشاهده رفتارهای خوب دیگران صورت می‌گیرد؛ و در رفتارهای سلبی نیز باید به ایجاد محدودیت در ارتباط با عوامل مخرب فرهنگی همت گماشت. افزون بر آنچه که در باره دو روش گفتاری و رفتاری گفته شد؛ ابزارهایی نیز وجود دارند که با کمک آنها بهتر می‌توان از این شیوه‌های گفتاری و رفتاری بهره جست. مثلاً بهره‌گیری از مکان ۱۶ یا زمان ۱۷ مناسب در تعلیم و تربیت، و یا بهره‌گیری از عوامل تشویقی و تنبیهی ۱۸، بهره‌گیری از عواطف ۱۹، بهره‌گیری از قصه و تمثیل ۲۰، و بهره‌گیری از استدلال عقلی ۲۱.

مکان مناسب تربیت

توجه به مکان مناسب در تعلیم و تربیت نقش مهمی در پیشبرد و تحقق اهداف آن دارد. رسول خدا(ص) پس از آن که جمعیت مسلمانان رو به فزونی نهاد؛ به جهت اینکه ارتباط دیداری با حاضران برقرار گردد دستور ساخت منبر را در مسجد مدینه صادر نمودند. در غدیر خم نیز برای محل سخنرانی رسول خدا(ص) از زین شتران، مکان مرتفعی را ساختند تا مردم به خوبی آن حضرت را ببینند. همچنین در حجه‌الوداع، رسول خدا برای آن که مسلمانان به درستی بتوانند چگونگی انجام طواف توسط آن حضرت را ببینند؛ بر روی شتر و به صورت سواره، طواف کردند. با بررسی منابع مختلف می‌توان ویژگی‌های مکان مناسب تربیت را در قالب کارکرد، کالبد و ارتباط با بستر دسته‌بندی نمود (جدول ۲).

۱۳۹۷، ۱۸۰) مضامین مختلف تعلیم و تربیت در مکتب امام حسین(ع) می‌توان به عدالت‌طلبی اجتماعی، امر به معروف و نهی از منکر، برپایی شعائر اسلامی، گذشت و فداکاری، مسئولیت‌پذیری، پاسداشت ارزش‌های انسانی و دینی اشاره نمود (رضایی و دیگران ۱۳۹۹، ۱۱۲).

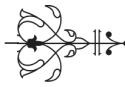
گونه‌شناسی شیوه‌های تعلیم و تربیت در قرآن و سنت

از نظر فعلیت می‌توان دو گونه تربیت برای انسان برشمرد: تربیت انفعالی ۶ و تربیت فعال ۷. در اسلام تربیت انفعالی مورد نکوهش قرار گرفته و بهترین نوع تربیت فعال قلمداد شده است؛ چراکه در آن فرد با اراده و اختیار کامل پس از کشف حقیقت آن را بر می‌گزیند (ادیب ۱۳۶۳، ۹۰-۹۱). در یک تقسیم کلی می‌توان شیوه‌های تعلیم و تربیت در قرآن و سنت را به دو گونه گفتاری و رفتاری تقسیم کرد. شیوه گفتاری نیز به دو گونه گفتار یکسویه و دو سویه تقسیم می‌شود. گفتار یک سویه نیز خود به دو گونه خصوصی و عمومی تقسیم می‌شود.

اما گفتار یک سویه خصوصی، گاه در قالب امر به معروف و نهی از منکر ۸ انجام می‌گیرد و گاه در قالب تبیین و توضیح ۹ و گفتار یکسویه عمومی نیز همان خطابه و سخنرانی است ۱۰. اما گفتار دوسویه در سه قالب پرسش و پاسخ ۱۱، مناظره و مباحثه ۱۲، و مجادله ۱۳ انجام می‌گیرد. شیوه تعلیم و تربیت به روش رفتاری نیز در دو صورت ایجابی ۱۴ و سلبی ۱۵ قابل تقسیم است. رفتار ایجابی در قالب نمایش رفتارهای صحیح باید انجام گیرد که گاه از

متغیرهای مکانی	مولفه مکانی	عوامل، اندام‌ها، و عناصر موثر	منابع
کارکرد	ایجاد سلسله‌مراتبی از فضاهای متنوع (تنوع فضایی)	توالی نظام‌مند مکان‌هایی مانند ورودی، هشتی، صحن، شبستان، گنبدخانه، حجره، ایوان، نمازخانه، کتابخانه و وضوخانه	علاقه‌مند و دیگران (۱۳۹۶)؛ پورباقر، عظمتی، و صالح صدق‌پور (۱۳۹۸) حیاتی و غلامی (۱۳۹۸)؛ فعلی و سلطانزاده (۱۳۹۵)؛ بمانیان، مومنی، و سلطانزاده (۱۳۹۲)
	توجه به فضای نیایشی	جهت‌گیری به سمت قبله و عناصر معرف فضای نیایشی مثل محراب، گنبدخانه، شبستان، وجود نخل، و...	هوشیاری و دیگران (۱۳۹۲)؛ پورباقر، عظمتی، و صالح صدق‌پور (۱۳۹۸)؛ علاقهمند، صالحی، و مظفر (۱۳۹۶)

منابع	عوامل، اندام‌ها، و عناصر موثر	مولفه مکانی	متغیرهای مکانی
کارکرد	طراحی فضاهای انعطاف‌پذیر و چند عملکردی	وجود سلسله‌مراتبی از فضاهای باز، پوشیده، و بسته، که در تمام اوقات سال و شبانه روز امکان بهره‌برداری دارند؛ بکارگیری هندسه مناسب فضایی که می‌توان کارکردهای متفاوتی در مواقع خاص به فضا داد (پاسخگویی).	علاقه‌مند و دیگران (۱۳۹۶)؛ پورباقر، عظمتی، و صالح صدق‌پور (۱۳۹۸) حیاتی و غلامی (۱۳۹۸)؛ فعلی و سلطانزاده (۱۳۹۵)؛ بمانین، مومنی، و سلطانزاده (۱۳۹۲)
	دسترسی آسان به فضاهای خدماتی	سهولت دسترسی به وضوخانه، امکانات سرویس بهداشتی	وثیق و قراملکی (۱۳۹۵)؛ پورباقر، عظمتی، و صالح صدق‌پور (۱۳۹۸)
کالبد	زیبایی و جذابیت بصری	وجود نور، تزئینات، گچبری و کاشیکاری خطوط، توجه به ابعاد زیباشناختی آب، رنگ و نور و استفاده از آنها.	ابراهیمی (۱۳۹۷)؛ ممانی، یاری، و حقیر (۱۳۹۷)؛ پارسایی خصال، و گرکانی (۱۳۹۸)؛ وثوق‌زاده و حسنی‌پناه (۱۳۹۸)؛ احمدخانی ملکی و حق‌پرست (۱۳۹۵)؛ حیاتی و غلامی (۱۳۹۸)
	توجه به مرکزیت حیاط	دسترس مناسب به آسمان، نور، آب، گیاه در عین حال بهره‌گیری از سایه جداره‌ها و سایبان‌ها در چهار جبهه بنا (اهمیت سیر آفاقی)	پارسایی خصال و گرکانی (۱۳۹۸)؛ وثوق‌زاده و حسنی‌پناه (۱۳۹۸)؛ علاقهمند صالحی و مظفر (۱۳۹۶)؛ حیاتی و غلامی (۱۳۹۸)
	هوشیاری و دیگران (۱۳۹۲)؛ پورباقر، عظمتی، و صالح صدق‌پور (۱۳۹۸)؛ علاقهمند، صالحی، و مظفر (۱۳۹۶)	ایجاد نمود شهری به‌وسیله گنبد و مناره و قرارگیری در مسیر حرکت بازار	خوانایی و دعوت‌کنندگی کالبدی
ارتباط با پستیز	شهری	در دسترس بودن و قرارگیری در مرکز محله؛ پایگاه عبادی مشترک، آزاد بودن مردم در استفاده از نیایشگاه و تربیتگاه، و برعکس	توجه به جامعه پیرامونی
	طبیعی	پارسایی خصال و گرکانی (۱۳۹۸)؛ وثوق‌زاده و حسنی‌پناه (۱۳۹۸)؛ علاقهمند صالحی و مظفر (۱۳۹۶)؛ حیاتی و غلامی (۱۳۹۸)	تأکید بر حضور طبیعت

جدول ۲. ویژگی‌های مکان مناسب تربیت در نگرش اسلامی (مأخذ: نگارندگان؛ برگرفته از مشایخ ۱۳۹۹، ۱۳۳)

حسینیه به مثابه تربیتگاه مکتب شیعی

واژه حسینیه، در نوشته‌های قدیمی وجود ندارد. ظاهراً حسینیه‌ها، در امتداد ساختارهای مسجد، زاویه و تکیه، و در نتیجه تلفیق و باز تولید بخشهایی از ساختار و کارکردهای آنها، به وجود آمده‌اند. به احتمال زیاد، نخستین حسینیه‌ها از عصر صفوی به بعد و در حوزه فرهنگی شیعی ایران پدید آمده است (دایره‌المعارف جهان اسلام، ذیل واژه حسینیه). در فرهنگ لغات واژه حسینیه به معنی محل و مکانی برای عزاداری امام حسین (ع) آورده شده است (دهخدا ۱۳۲۸، ذیل واژه حسینیه). حسینیه، از پرشمارترین فضاهای دینی و مذهبی در جهان تشیع است؛ به طوری که تقریباً در همه محله‌های شیعی دست‌کم یک حسینیه دائم وجود دارد. با وجود اهمیت زیاد مساجد، حسینیه‌ها در اجرای مراسم ویژه سوگواری شیعی (سینه‌زنی، روضه‌خوانی و عطا، و در برخی مناطق، تعزیه‌خوانی) جایگاهی ویژه دارد. بارزترین کارکردهای حسینیه‌ها عبارتند از برپایی سوگواری در دهه اول محرم یا اول محرم تا ۲۸ صفر برای امام حسین (ع)؛ مراسم سوگواری یا میلاد، برای پیامبر (ص) یا دیگر معصومان (ع) در دیگر روزهای سال قمری، مراسم ماه رمضان، به ویژه در شب‌های قدر، مجالس قرائت قرآن، اجرای مجالس ترحیم شهروندان، و سایر برنامه‌های مذهبی و فرهنگی می‌باشد (میرمحمدی ۱۳۸۰). چون حسینیه‌های هر محل، معمولاً حائز هویت محلی هستند؛ مناسبات عمیق و ریشه‌داری را در میان ساکنان ایجاد می‌کنند. نام‌گذاری چنین فضایی در فرهنگ‌های مختلف تابع مناسبات و ادبیات محلی بوده است (امین‌زاده ۱۳۷۸، ۵۸).

حسینیه‌ها به مثابه یکی از اندام‌های شهری، کارکردی اختیاری- اجتماعی دارند. در چنین فضاهایی تربیت به صورت ضمنی ترویج شده و کاربران با اشتیاق و میل خود در فضا حضور می‌یابند. بدین جهت ابعاد تربیتی حسینیه‌ها با مدارس تفاوت دارد. شرط فعلی بودن تربیت - که در مبانی اشاره شد - در حسینیه‌ها بارزتر است. در حسینیه‌ها کاربران در یک موقعیت جمعی فعالند و آن اجرای صحیح و منطبق بر اصول مراسم است. این موضوع از مهم‌ترین ویژگی‌های

آموزش پروژه‌مبنا ۲۲ می‌باشد. چهار محور اصلی در زمینه یادگیری پروژه مبنا وجود دارد که می‌توان در مراسم عزاداری محرم در حسینیه‌ها نیز آنها را معرفی نمود. محور نخست کنشگران موثر بر یادگیری ۲۳؛ محور دوم مسائل فرهنگی ۲۴؛ محور سوم ساختارهای انگیزشی ۲۵، و محور چهارم سازوکارهای یادگیری خود به دو گونه موقت و دائم نمود می‌یابد؛ در حسینیه‌ها نیز سازو کار یادگیری موقت در هنگام انجام مراسم؛ و به صورت یادگیری دائم در تمام ایام سال و در مناسبت‌های مختلف - در حسینیه به عنوان یکی از اندام‌های شهری - برگزار می‌شود؛ صورت می‌پذیرد (صبحیه و دیگران ۱۳۹۷، ۵-۶). مراسم سوگواری به طور خاص و نیز در طول سال به طور عام، نوعی یادگیری پروژه مبنا به حساب می‌آید. این مراسم هم از نظر گفتاری یک‌سویه (بین سخنران و مستمعین)، و گفتاری دوسویه (در هنگام انجام مراسم بین کاربران)، و هم از نظر رفتاری (ایجابی و سلبی) فضایی تربیتی می‌باشد؛ و در ترویج و تداوم سبک زندگی شیعی تأثیر به سزایی داشته است. در ادامه ضمن معرفی اجمالی حسینیه‌های کاشان به عنوان نمونه‌های موردی به انطباق آن با ویژگی‌های فضای تربیتی پرداخته خواهد شد.

حسینیه‌های شهر کاشان

کاشان - که از دیرباز به شهر مریدان اهل بیت (ع) معروف می‌باشد - دارای مراسم خاص سوگواری در ایام محرم می‌باشد. در کاشان پنج نخل شامل نخل سرپره (گفته می‌شود قدیمی‌ترین نخل کاشان است)، نخل درب فین، نخل درب باغ، نخل کلهر، و نخل باباشرف وجود دارد که قدمت آنها را بیش از یک قرن می‌دانند. در این پژوهش چهار حسینیه مهم کاشان به نام‌های صدره سرفره، ولی سلطان، درب باغ، و پانخل مورد بررسی قرار گرفته‌اند. حسینیه صدره در محله گذر دروازه اصفهان واقع شده است که از محله‌های قدیمی شهر کاشان است. حسینیه صدره در دوران صفویه تأسیس شده است؛ اما بنای این حسینیه، بعد از زلزله بزرگ کاشان در دوره قاجار بازسازی شده است. معماری خاص و منحصر به فرد این حسینیه و آیین معروف

نخل برداری آن شهره شهر است. نخل سرفره در این حسینیه نگهداری می شود؛ و مراسم نخل برداری شب عاشورا در این حسینیه در فهرست میراث ناملموس کشور به ثبت رسیده است. حسینیه ولی سلطان در محله ای به همین نام قرار دارد سال ساخت این بنا به اوایل دوره قاجار می رسد. حسینیه درب باغ در محله گذر درب باغ واقع شده است. حسینیه پانخل در راسته بازار کاشان قرار گرفته است؛ و به دلیل اهمیت مراسم بازار کاشان این حسینیه از اهمیت خاصی برخوردار است. قدمت این حسینیه مربوط به دوره قبل از قاجار است. حسینیه پانخل برخلاف دیگر حسینیه ها فضای حیاط مرکزی ندارد. همچنین وجود سنگاب قدیمی در ورودی و مقابل جایگاه نخل در این حسینیه از ویژگی های این حسینیه است. در ادامه با انطباق ویژگی های فضای تربیتی مطلوب در اسلام و فضای حسینیه های معرفی شده می توان این فضاها را به عنوان نوعی تربیتگاه - که موجب ترویج و تداوم سبک زندگی شیعی طی قرون متمادی شده اند - معرفی نمود. هر آنچه در جدول ۲ با عنوان فضای تربیتی مطلوب بر اساس سبک زندگی اسلامی و شیعی آمده است را می توان در انطباق با نمونه های مورد بررسی قرار داد و به طور نسبی به این نتیجه رسید که این نمونه ها می توانند الگوی مناسبی برای تحقق فضای تربیتی اسلامی و شیعی باشند (جدول ۳).

وجود فضای نیایشی در کنار فضای آموزشی (عطف به جدول ۲)	
تصویر ۱. حسینیه صدره کاشان (مأخذ: نگارندگان)	تصویر ۲. حسینیه ولی سلطان کاشان (مأخذ: نگارندگان)
تصویر ۴. حسینیه درب باغ کاشان (مأخذ: نگارندگان)	تصویر ۵. حسینیه پانخل کاشان (مأخذ: نگارندگان)

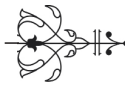
تنوع فضایی و وجود سلسله مراتبی از فضاهای باز، پوشیده و بسته (عطف به جدول ۲)

<p>تصویر ۶. حسینیه صدره کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>	<p>تصویر ۷. حسینیه ولی سلطان کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>
<p>تصویر ۸. حسینیه درب باغ کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>	<p>تصویر ۹. حسینیه پنجه کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>

در دسترس بودن و قرارگیری در مرکز محله؛ پایگاه عبادی مشترک، آزاد بودن مردم در استفاده از نیایشگاه و تربیتگاه و برعکس (عطف به جدول ۲)

<p>تصویر ۱۰. حسینیه صدره کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>	<p>تصویر ۱۱. حسینیه ولی سلطان کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>

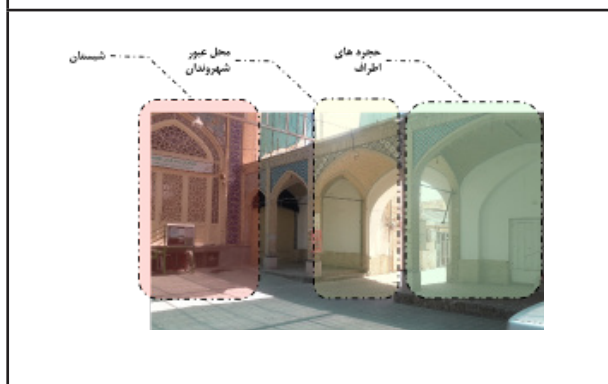

 <p>وجود نخل در فضای حجره ها و تأثیر آن بر عابریان</p>	 <p>وجود نخل در فضای حجره ها و تأثیر آن بر عابریان</p>
<p>تصویر ۱۲. حسینیه درب باغ کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>	<p>تصویر ۱۳. حسینیه پانخل کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>

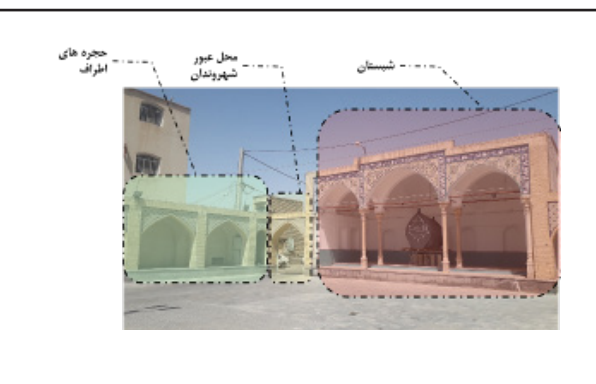
<p>وجود حیاط مرکزی و تأکید بر آسمان (اهمیت سیر افقی) (عطف به جدول ۲)</p>	
 <p>توجه به آسمان در حیاط مرکزی</p>	 <p>توجه به آسمان در حیاط مرکزی</p>
<p>تصویر ۱۴. حسینیه صدره کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>	<p>تصویر ۱۵. حسینیه ولی سلطان کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>
 <p>توجه به آسمان در حیاط مرکزی</p>	 <p>وجود آب در فضا</p>
<p>تصویر ۱۶. حسینیه درب باغ کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>	<p>تصویر ۱۷. حسینیه پانخل کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>

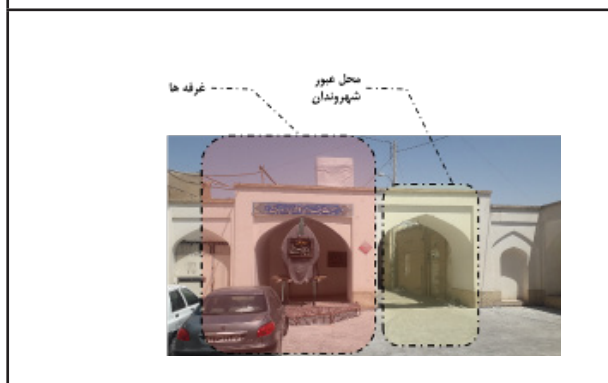
در دسترس بودن و قرارگیری در مرکز محله؛ توجه به جامعه پیرامونی (عطف به جدول ۲)

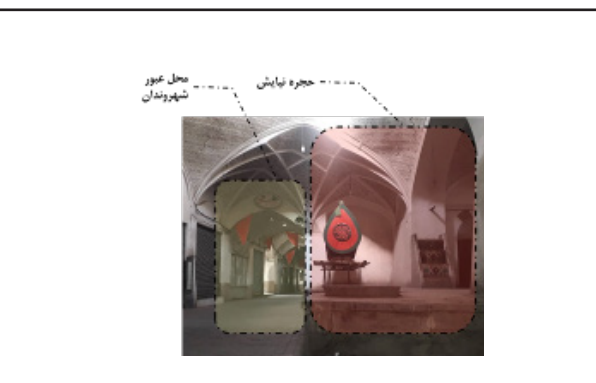
تصویر ۱۸. حسینیه صدره کاشان (مأخذ: نگارندگان)

تصویر ۱۹. حسینیه ولی سلطان کاشان (مأخذ: نگارندگان)

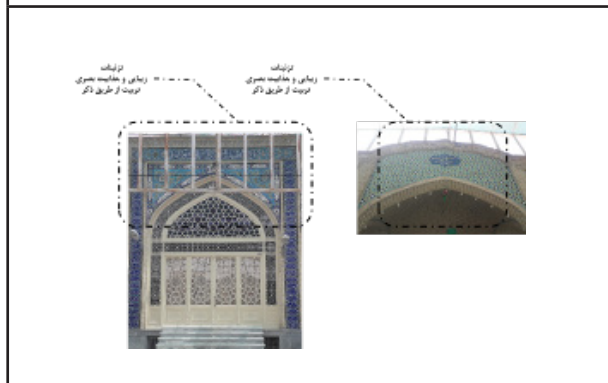

تصویر ۲۰. حسینیه درب باغ کاشان (مأخذ: نگارندگان)

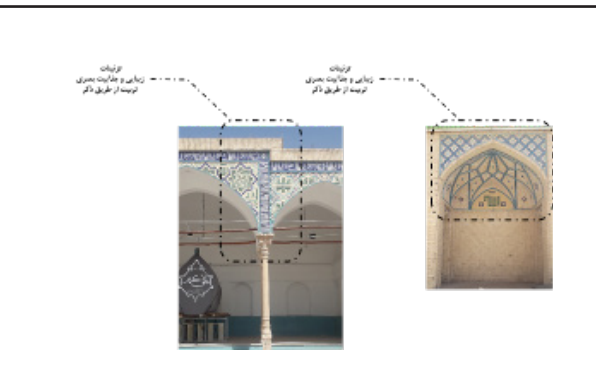

تصویر ۲۱. حسینیه پنجاه کاشان (مأخذ: نگارندگان)

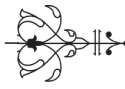
زیبایی و جذابیت بصری؛ تزئینات، گچبری، و کاشیکاری که جذابیت زیبایی‌شناختی داشته و همچنین اذکار به کار رفته به شکل نسخ خطی در کتیبه‌ها که جنبه تربیتی دارند (عطف به جدول ۲)

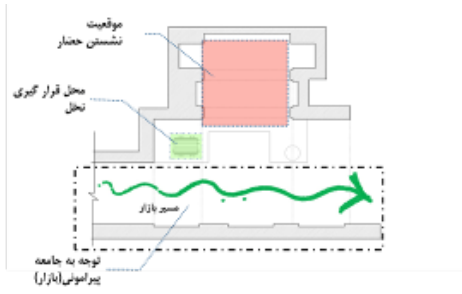

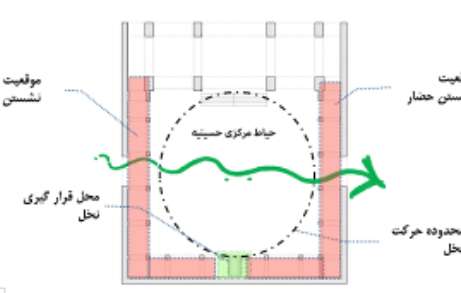
تصویر ۲۲. حسینیه صدره کاشان (مأخذ: نگارندگان)

تصویر ۲۳. حسینیه ولی سلطان کاشان (مأخذ: نگارندگان)

<p>تزئینات زیبایی و جذابیت بصری تربیت از طریق ذکر</p> 	<p>تزئینات زیبایی و جذابیت بصری</p>
<p>تصویر ۲۴. حسینیه درب باغ کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>	<p>تصویر ۲۵. حسینیه پانخل کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>

<p>طراحی فضاهای انعطاف پذیر و چندعملکردی، که در تمام اوقات سال و شبانه روز امکان بهره‌برداری دارند (عطف به جدول ۲)</p>	
 <p>موقعیت نشستن حضار محل قرار گیری نخل مسیر بازار نحوه به جامعه پیرامونی (بازار)</p>	 <p>محل قرار گیری نخل موقعیت نشستن حضار سیاط مرکزی محل محدوده حرکت نخل</p>
<p>تصویر ۲۶. حسینیه صدره کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>	<p>تصویر ۲۷. حسینیه ولی سلطان کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>
 <p>محل قرار گیری نخل موقعیت نشستن حضار محل قرار گیری نخل موقعیت نشستن حضار محل محدوده حرکت نخل</p>	 <p>موقعیت نشستن حضار محل قرار گیری نخل سیاط مرکزی حسینیه محل محدوده حرکت نخل</p>
<p>تصویر ۲۸. حسینیه درب باغ کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>	<p>تصویر ۲۹. حسینیه پانخل کاشان (مأخذ: نگارندگان)</p>

نتیجه‌گیری

امروزه بناهای مذهبی متعددی در کشور بازسازی و ساخته می‌شود و بسیاری از تشکلهای مذهبی برای رسمیت یافتن فعالیت‌های خود به ساخت بنا روی آورده‌اند. خیرین بسیاری هم برای ساخت چنین مکان‌هایی هزینه می‌کنند. بخش اعظمی از این ابنیه با عنوان حسینیه بنا می‌شوند؛ اما از نظر کارکرد، کالبد، و ارتباط با بستر کمتر با آنچه در گذشته وجود داشته مشابهند. این ابنیه به تبعیت از رویکردهای مدرن شهرسازی و معماری ساخته می‌شوند و بدین لحاظ به نسبت آنچه در شهرهای سنتی جاری بوده است؛ اثربخشی کمتری دارند. از مهم‌ترین موضوعاتی که حسینیه‌های سنتی را ظرف مناسبی برای ترویج و تداوم سبک زندگی شیعی نموده است؛ جایگاه تربیتی چنین فضاهایی میباشد؛ و اجتماعی که با دخیل نمودن همگان علاوه بر انجام مناسک، جاری‌کننده فرهنگ شیعی در نسل‌های مختلف می‌باشد. همانطور که در انطباق ویژگی‌های مکان تربیتی با حسینیه‌های سنتی کاشان مشاهده می‌شود؛ بنای حسینیه به قدری با اندام‌های شهری همچون میدان، بازار، و... در تعامل قرار گرفته است که گویی جزئی از آنهاست و ساکنان محله در هنگام گذر

از میدان و بازار خود را در صحن حسینیه می‌بینند. در مورد ارتباط با بستر شهری، صحن حسینیه بیشترین ارتباط را با آسمان - که معنوی‌ترین جلوه از طبیعت را ایجاد می‌کند- دارد و نیز چنانچه فضای شهری پوشیده باشد (همچون حسینیه پانخل)؛ وجود سنگ آب ارتباط با طبیعت را مقدور می‌سازد. از نظر کارکردی وجود صحن، حجره‌ها، و شبستان سلسله‌مراتبی از فضاهای باز تا بسته ایجاد می‌کند؛ چنین تنوع فضایی موجب می‌شود حسینیه در طول سال ظرف مناسبی برای برپایی انواع کارکردها از تجاری تا نیایشی باشد. از نظر کالبدی وجود تزئینات و کتیبه‌های نوشتاری همچنین وجود جایگاه مناسب نخل، اهداف نیایشی فضا را اعلام می‌کند و موجب می‌شود ارتباط انسان با مفاهیم عبادی در طول سال حفظ شود. همچنین فرم ایوان‌های اطراف صحن بر جلوه شهری حسینیه تاکید نموده و بر خوانایی آن در شهر موثر است. بدین ترتیب انتظار می‌رود کارفرمایان، سیاست‌گذاران، و طراحان حسینیه‌ها به جایگاه تربیتی این فضاها و تضمین تداوم سبک زندگی شیعی اهتمام بیشتری نشان بدهند.

پی‌نوشت

۱. در سوره مبارکه ابراهیم آیات ۲۴ و ۲۵ خداوند کلمه پاک و حقیقت را به درخت پاکیزه‌ای تشبیه می‌کند که ریشه‌دار باشد و ریشه‌های خودش را در اعماق زمین فرو برده باشد؛ و از مواد خوب و صالح زمین، از آب، از رطوبت، از مواد خوب زمین استفاده بکند. ریشه‌اش در زمین فرو رفته است تنها و شاخه‌هایش روبه بالا آمده است. درختی است با ریشه و با تنه و با شاخه‌ها و درختی است میوه‌ده. آن کلمه طیبیه‌ای که قرآن می‌گوید؛ توحید است. قرآن معتقد است که باید اندیشه خدا را در جامعه بشری زنده کرد. این اندیشه‌ای که عین حقیقت است و بشر در عمق وجدان و فطرتش با آن آشنایی دارد. رستگاری بشر از این پایه باید آغاز بشود؛ باغی دیگر، این‌ها شاخه‌ها هستند؛ میوه‌ها هستند؛ همه برگ و شاخه و میوه از ریشه مایه می‌گیرد؛ از ریشه تغذیه می‌کند (مطهری ۱۳۹۲، ۴۸).
۲. «اوست آن کس که در میان بیسوادان فرستاده‌ای از خودشان برانگیخت تا آیات او را بر آنان بخواند و پاکشان گرداند و کتاب و حکمت بدیشان بیاموزد؛ و [آنان] قطعاً پیش از آن در گمراهی آشکاری بودند».
۳. همانگونه که در قرآن آمده است «إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً» یعنی باید انسان به جایی برسد که مقام خلیفه‌الله را به دست آورد.

۴. بندگی جوهری است که اساس و ذات آن ربوبیت است. پس آنچه در مقام عبودیت ناپیدا شود؛ در مقام ربوبیت هویدا گردد؛ و هر مقدار که از مراتب و صفات ربوبیت پوشیده شود؛ در مراحل عبودیت جلوه‌گر شود.
۵. رویکردی که نه اصالت را به فرد می‌دهد؛ و نه به جامعه.
۶. در این نوع تربیت انسان تحت تأثیر عوامل خارجی و بدون اراده و از روی عادت کاری را انجام دهد. چنین عادت منفور اسلام است و برای این که مسلمانی در احکام دین دچار این گونه عادت نشود در صدر بسیاری از افعال نیت را به‌عنوان رکن آن قرار داده است. امام صادق(ع) فرمودند: «به طول رکوع و سجود فرد نگاه نکنید که آن چیزی است که عادت کرده است و اگر آن را ترک کند وحشت می‌کند. بلکه به راستی در گفتار و ادای امانت او بنگرید». چنین عادتی در حقیقت ارزش اخلاقی یک کار را از بین می‌برد و نمی‌تواند ملاک انسانیت و ایمان باشد (ادیب ۱۳۶۳، ۹۰-۹۱).
۷. تربیت فعال تربیتی است که انسان بدون آن که تحت تأثیر عوامل خارجی قرار گرفته باشد؛ با اراده و اختیار خودش به انجام کاری اقدام نماید. هنرها و فنون از این گونه عادت‌ها است. نقش عادت این موارد آسان‌تر کردن کار است. چنین عادتی نه‌تنها مورد تأیید اسلام است؛ که از دید عقلی نیز از آن ناگزیریم؛ زیرا بسیاری از کارها را انسان نمی‌تواند یکباره انجام دهد. بلکه به مرور و تدریج باید با آن خو گرفته و عادت کند. علمای اخلاق نیز که تأکید می‌کنند باید فضایل به صورت خوی و ملکه در آید منظورشان همین نوع عادت است. پس از نظر اسلام تربیت به معنی پرورش است؛ نه عادت (ادیب ۱۳۶۳، ۹۰-۹۱).
۸. این اصل یکی از امتیازات تعالیم ادیان الهی است که در صورت عمل انسان‌ها به آن، نوعی نظارت اجتماعی صورت می‌پذیرد. در آیه ۱۰۴ از سوره آل‌عمران چنین آمده است: «باید باشد از شما گروهی که دعوت کنند به نیکی؛ و امر کنند به خوبی؛ و نهی کنند از بدی؛ و آنانند رستگاران». در آیه ۱۱۰ از این سوره چنین آمده: «بودید بهترین امتی که برون آورده شدید؛ برای مردم امر می‌کنید؛ به نیکی و نهی می‌کنید؛ از زشتی و ایمان می‌آورید به خدا؛ و اگر ایمان می‌آوردند اهل کتاب همانا بهتر بود ایشان را از ایشانند ایمان‌آرندگانی و بیشتر ایشانند نافرمانان». در آیه ۷۱ از سوره توبه چنین آمده است: «مردان مؤمن و زنان مؤمنه برخی از ایشانند. دوستان برخی فرمان کنند به نیکی؛ و بازدارند از بدی؛ و بیای دارند نماز را؛ و بدهند زکات را؛ و فرمان برند خدا و پیمبرش را. آنان را به زودی رحم کند خدا و هر آینه خدا است عزتمند حکیم». رسول خدا(ص) در حدیثی فرمودند: «هر که امر به معروف و نهی از منکر کند؛ او جانشین خدا در زمین و جانشین رسول خداست» (نوری ۱۳۶۷، ج ۱۲، ۱۷۹، ح ۱۳۸۱۷). روشن است که مراد از جانشینی در اینجا، به مفهوم عام آن یعنی مقام خلیفه الهی است که برای هر انسانی ممکن است. امیر المؤمنین علی(ع) نیز فرمودند: قوام شریعت به امر به معروف و نهی از منکر و برپاداشتن حدود الهی است» (الآمدی ۱۳۶۷، ح ۶۸۱۷). با توجه به تأکیدات قرآن و روایات در باره اصل امر به معروف و نهی از منکر، نقش تعیین‌کننده آن در تعلیم و تربیت به خوبی آشکار می‌شود. در موضوع این پژوهش که مربوط به تربیت نونهالان در مهد کودک است نیز؛ باید مریبان، متناسب با اقتضات سنی متربیان و تربیت‌پذیران از اصل امر به معروف و نهی از منکر بهره گیرند.
۹. در تعلیم و تربیت مهمترین اصل آن است که فرد آموزش و تربیت‌پذیر به خوبی در جریان مضامین معرفتی و اخلاقی قرار گیرد. این، از آن جهت دارای اهمیت است که انسان عاقل در صورتی که نسبت به حقایق دینی و اخلاقی و معرفتی و اعتقادی آگاهی لازم را کسب کند؛ به صورت فطری و ناخودآگاه نسبت به عمل بر اساس آن حقایق، رغبت و تمایل پیدا می‌کند. در آیه ۹ سوره مبارکه زمر فرموده: «بگو آیا یکسانند آنان که می‌دانند و آنان که نمی‌دانند»؛ امام صادق(ع) فرمودند: «اگر مردم می‌دانستند که علم چه فوایدی دارد؛ همانا در جستجوی آن بر می‌آمدند؛ گرچه در راه آن خون دهند و در ژرفای دریاها فرو روند» (ری‌شهری ۱۳۹۳، ج ۲، ص ۸۷۵، ح ۴۴۷۹). بر اساس همین حقیقت است که خداوند متعال، پس از وظیفه دریافت وحی از سوی رسول خدا(ص)، وظیفه تبیین و تشریح آن برای مردم را مهم‌ترین

وظیفه دانسته است (نحل / ۴۴). پس از رسول خدا(ص) این وظیفه بر عهده جانشینان به حق آن حضرت یعنی امامان معصوم(ع) و در عصر غیبت بر عهده عالمان و دانشمندان دارای پرهیزکاری و تقواست (ابن بابویه ۱۳۵۴، ۴۸۴).
 ۱۰. در این روش، فردی در مقام سخنرانی و خطابه، آموزه‌های تربیتی، اعتقادی و اخلاقی را برای جمعیتی که به منظور شنیدن سخنان او گرد آمده‌اند القا می‌کند. رسول خدا(ص) و امیرالمؤمنین(ع) در مقام بیان حقایق دینی، خطابه‌های متعددی ایراد کرده‌اند. آن دسته از آیات قرآن که در آنها کلمه قل به معنی بگو خطاب به پیامبر آمده را، می‌توان ناظر به این روش تبلیغی تلقی کرد.

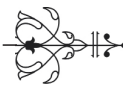
۱۱. در این روش، گفت‌وگویی دوسویه میان معلم و متعلم در قالب پرسش و پاسخ صورت می‌گیرد. در قرآن کریم به آیاتی برمی‌خوریم که با تعبیر یستلونک آغاز شده است؛ یعنی ای پیامبر از تو درباره فلان مطلب سوال می‌شود و تو چنین پاسخ بده. این نکته نشان‌گر آن است که پرسیدن و پاسخ گرفتن نه تنها مورد تأیید قرآن، بلکه مورد تأکید آن است زیرا مقدمه علم‌آموزی و کسب معرفتی برتر و بالاتر است. در سیره معصومان(ع) می‌یابیم که دیگران را ترغیب به پرسش می‌کردند. امیرالمؤمنین(ع) می‌فرمود: «از من پرسید قبل از آن که مرا از دست بدهید» (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۸۹؛ بصائر الدرجات ۲۸۶؛ کامل‌الزیارات ۱۵۵).

۱۲. مناظره عبارت است از «گفت‌وگویی دو نفر درباره موضوعی معین، با هدف دستیابی به حقیقت». این شیوه در قرآن و روایات و نیز در سیره معصومان مورد تأیید و تأکید قرار گرفته است. آیاتی که با واژه قل آغاز می‌شود؛ گویای تأیید این روش از سوی قرآن کریم است. در سیره معصومان(ع) و شیعیان‌شان نیز نمونه‌های متعددی از انجام مناظرات به چشم می‌خورد؛ و حتی امامان معصوم گاه بعضی از اصحابشان که تبحر لازم برای مناظره داشتند را به انجام مناظره با مخالفان تشویق می‌کردند (یاوری سرسختی ۱۳۹۰، ۱۵۳).

۱۳. مجادله نیز همچون مناظره میان دو نفر یا دو گروه انجام می‌گیرد؛ ولی تفاوت آن با مناظره در هدف از انجام آن است. در مجادله، هدف صرفاً غلبه بر طرف مقابل است؛ حتی اگر از مسیر باطل عبور شود! اما آیا جدال با تعریفی که گذشت می‌تواند ابزار و شیوه‌ای در راستای تبلیغ آموزه‌های دینی و تعلیم و تربیت قرار گیرد؟ پاسخ آن است که جدال به خودی خود، ابزاری است در مسیر باطل، و مورد سفارش دین نیست. اما در برابر کسی که جدال می‌کند؛ باید متقابلاً برخورد مشابه داشت تا او متوجه نادرستی مسیری که در پیش گرفته است بشود. در قرآن کریم به هر دو گونه از جدال اشاره شده است. جدال اهل باطل در این آیات مورد اشاره قرار گرفته است: «و از مردم است آنکه می‌ستیزد در خدا بی‌دانش؛ و پیروی می‌کند هر شیطان سرکش را» (حج / ۳). «نستیزند در آیت‌های خدا جز آنان که کفر ورزیدند پس نفریبت گردش آنان در شهرها» (غافر / ۴)؛ و به جدال احسن در این آیه اشاره شده است: «بخوان بسوی راه پروردگار خویش با حکمت و پند نیکو و در ستیز با ایشان بدانچه آن است نکوتر همانا پروردگار تو داناتر است بدانکه گم شده است از راه او و او است داناتر به هدایت‌شدگان». امام عسکری(ع) فرمودند: «از جدال به طور مطلق نهی صورت نگرفته است، بلکه از جدال غیر احسن نهی شده است» (مجلسی ۱۲۷۷، ج ۲، ۱۲۵، ح ۲).

۱۴. در متون دینی به خوبی به این نوع از روش تعلیم و تربیت اشاره و مورد تأکید قرار گرفته است. در جریان قتل قابیل توسط برادرش هابیل در قرآن کریم می‌خوانیم که خداوند کلاغی را فرستاد تا با دفن کلاغ مرده‌ای در زیر خاک، به قابیل آموزش داد که چگونه جسد برادرش را دفن کند. همچنین رسول خدا(ص) به مسلمانان می‌فرمود: «بنگرید ببینید آن گونه که من نماز می‌خوانم شما نیز نماز بخوانید» (مجلسی ۱۲۷۷، ج ۸۲، ۲۷۹؛ الرازی ۱۳۶۰، ج ۱، ۱۸۹).

۱۵. روش سلیبی بدین معنا است که مربی و معلم باید با پرهیز از رفتارهای نادرست به طور مداوم و مستمر، تربیت‌پذیر، و شاگرد خود را بر این اساس تربیت کرده و آموزش دهد. همواره رفتار بزرگترها و نیز مربیان و معلمان به طور دقیق مورد رصد و توجه خردسالان و تربیت‌پذیران است. قرآن انسان‌ها را از این که چیزی بگویند که خود عمل نمی‌کنند نهی کرده

است: «ای آنان که ایمان آوردید چرا گویند آنچه را نکنید»؛ «گران است خشمی نزد خدا که گویند آنچه را نکنید» (صف/ ۲-۳) پیامبر اسلام (ص) به یکی از یارانش چنین می‌فرماید: «ای پسر مسعود! از کسانی نباشی که مردم را به خیر هدایت می‌کنند و آنان را به نیکی دستور می‌دهند در حالی که خود از آن خیر غافل هستند» (مکارم الاخلاق، ۴۵۷). همچنین فرمود: «کسی که به مردم نیکی بیاموزد و خود عمل نکند؛ مانند چراغی است که خود را می‌سوزاند و دیگران را روشن می‌سازد» امام صادق (ع) فرمودند: «عالم بدون عمل همچون تیرانداز بدون وتر است» (ابن بابویه ۱۳۵۴، ۶۲۱).

۱۶. توجه به مکان مناسب در تعلیم و تربیت نقش مهمی در پیشبرد و تحقق اهداف تعلیم و تربیت دارد. به‌عنوان مثال، موقعیت مکانی کلاس و محیط تربیتی باید از امکانات مناسبی برخوردار باشد؛ به‌گونه‌ای که عوامل منحرف‌کننده اذهان تربیت‌پذیران به حداقل برسد. مثلاً از نظر وسایل سرمایشی و گرمایشی و نور کافی و راحتی مکان نشستن - اعم از فرش یا صندلی - وضعیت باید کاملاً مناسب باشد. همچنین نوع قرار گرفتن معلم و مربی باید به‌گونه‌ای باشد که در معرض دید و نگاه دانش‌آموزان و متریبان باشد.

۱۷. برای تربیت انسانی با شخصیت سالم، نیازمند آن هستیم که با زمان مناسب برای تربیت کردن آشنا باشیم. باید بدانیم در چه وقت نصیحت کنیم؛ چه هنگام تشویق کنیم؛ و چه زمانی فرزند خود را تنبیه کنیم. مناسب‌ترین زمان القای یک بسته آموزشی و تربیتی به آموزش و تربیت‌پذیر هنگامی است که او در شرایط روحی و روانی مناسبی قرار داشته باشد. بنابراین به هنگام خواب آلودگی، خستگی، ناراحتی، و عصبی بودن ناشی از یک مشکل، و موارد مشابه نباید توقع داشت که آموزش و تربیت کارایی لازم را داشته باشد.

۱۸. بهره‌گیری از عوامل تشویق و تنبیه، نقش بسیار مهمی در پیشبرد تعلیم و تربیت دارد. اصل تشویق و تنبیه به‌عنوان امری مسلم در تربیت اسلامی شناخته و پذیرفته شده است. خداوند در قرآن می‌فرماید: «ای پیامبر به کسانی که ایمان آورده و عمل صالح انجام داده‌اند؛ بشارت بده که جایگاه آنان در قیامت، باغستان‌هایی است که نهرهای آب در آن جاری است» (بقره/ ۲۵). و حضرت علی (ع) در فرمان خود به مالک اشتر دستور می‌دهد: مبادا نیکوکار و بدکردار پیش تو یکسان باشند! زیرا چنین روشی نیکوکار را از کردار نیک دور ساخته و بدکردار را به کار بد سوق می‌دهد (ابن ابی الحدید ۱۳۳۷، نامه ۵۳). یکی از روش‌های مؤثر در تربیت، تشویق کارهای خوب کودک است. تشویق در روح و روان کودک اثر می‌گذارد و او را به انجام اعمال نیک تحریض و ترغیب می‌کند. تشویق عاملی ترغیب‌کننده می‌باشد که به انسان نیرو می‌دهد.

۱۹. بهره‌گیری از روابط عاطفی مناسب نیز نقش انکارناپذیری در آموزش و تربیت دارد. انسان‌ها نسبت به کسانی که از آنها مهربانی و عطوفت ببینند همواره احساس نوعی علاقه و وابستگی یا دلبستگی پیدا می‌کنند. رسول خدا (ص) که نماد رفت و رحمت الهی بود؛ به دلیل مهربانی و عطوفت فوق‌العاده‌اش به انسان‌ها به‌طور طبیعی زمینه جذبشان را فراهم می‌آورد. این نکته در قرآن کریم چنین انعکاس یافته است: «به دلیل رحمت الهی بود که با خلق مهربان گشتی و اگر تندخو و سخت‌دل بودی مردم از گرد تو متفرق می‌شدند؛ پس از (بدی) آنان درگذر و برای آنها طلب آموزش کن و (برای دلجویی آنها) در کار (جنگ) با آنها مشورت نما! لیکن آنچه تصمیم گرفتی با توکل به خدا انجام ده! که خدا آنان را که بر او اعتماد کنند دوست دارد».

۲۰. یکی از ابزارهای تسهیل و تسریع‌کننده آموزش و تربیت، بهره‌گیری از قصه و حکایت و تمثیل است. از آنجا که ذهن انسان‌ها با امور روزمره درگیر است؛ اگر در مقام تعلیم و تربیت، ربط منطقی میان آنچه انسان‌ها با آن خو گرفته و آشنا هستند؛ و آموزه‌ها و معارف تربیتی و علمی برقرار شود؛ مراحل آموزش و تربیت آسان‌تر طی می‌شود. درست به همین دلیل است که قرآن کریم آموزه‌های وحیانی را آکنده از قصه‌ها و تمثیل‌ها کرده است. در قرآن برای بیان فلسفه بهره‌گیری از تمثیل در (عنکبوت/ ۴۳) همچنین در چرایی نقل داستان‌های پیشینیان (یوسف/ ۱۱۱) را بر همین اساس

بیان نموده است.

۲۱. از دیگر ابزارهای تسهیل و تسریع‌کننده آموزش و تربیت، همراه کردن آن با استدلال و برهان است. با توجه به این که شالوده وجود حقیقی انسان را بعد عقلانی او تشکیل داده است؛ از این رو، انسان همواره در پی چرایی امور و رخدادهاست و کنجکاوای خاصی در این باره دارد. در متون دینی نیز همواره بر بعد عقلانی انسان‌ها تاکید شده و آنها به بهره‌گیری از عنصر عقل و تعقل در تمام آنات زندگی دعوت شده‌اند.

۲۲. Project-Based Learning

۲۳. شامل متولیان، سخنرانان، وعاظ و مداحان که هدایت و رهبری مراسم را بر عهده دارند و به شرکت کنندگان انتظام ساختاری و معنایی می بخشند.

۲۴. مجموعه کارکرد حسینه‌ها در زمره مقولات فرهنگی قرار می‌گیرد.

۲۵. در شرکت کنندگان به صورت‌های مختلف (جامعه‌پذیری مذهبی، ادای نذر، گشایش حاجات، پیوند با معنویات، سوگواری بر مصائب اهل بیت(ع)، و...) بروز می‌کند.

منابع

۱. قرآن کریم. ۱۳۷۶. ترجمه‌ی محمد مهدی فولادوند. تهران: دارالقرآن الکریم.
۲. ابن ابی الحدید، عزالدین ابو حامد. ۱۳۳۷. شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید. قم: کتابخانه عمومی آیت‌الله مرعشی نجفی.
۳. ابن بابویه، محمد بن علی. ۱۳۵۴. کمال الدین و تمام النعمه. قم: دارالکتب الاسلامیه.
۴. ادیب، محمد حسین. ۱۳۶۳. راه و روش تربیت از دیدگاه امام علی(ع). ترجمه‌ی سید محمد رادمنش. تهران: انجام کتاب.
۵. الآمدی، عبدالواحد. ۱۳۸۷. غرر الحکم و درر الکلم. تحقیق السید مهدی الرجائی. قم: مؤسسه دارالکتب الاسلامی.
۶. الرازی، فخر الدین. ۱۳۶۰. تفسیر الکبیر الفخر الرازی. بیروت: دارالفکر.
۷. امین‌زاده، بهناز. ۱۳۷۸. حسینه‌ها و تکایا بیانی از هویت شهرهای ایرانی. هنرهای زیبا (۶): ۵۵-۶۶.
۸. تقی‌زاده داوری، محمود، و سید علی هاشمی. ۱۳۹۰. بررسی نقش حسینه اعظم زنجان در ترویج دین‌داری این شهر، مطالعه موردی دسته عزاداری هشتم محرم ۱۳۸۷. شیعه‌شناسی (۳۳): ۶۷-۱۰۰.
۹. توسلی، محمود. ۱۳۶۶. حسینه‌ها- تکایا- مصلی‌ها در معماری ایران: دوره اسلامی. ج ۱. تهران: جهاد دانشگاهی.
۱۰. چاوشیان، حسن، و یوسف اباذری. ۱۳۸۱. از طبقه اجتماعی تا سبک زندگی. نامه علوم اجتماعی (۲۰): ۳-۲۷.
۱۱. حمیدی‌نژاد، محمد. ۱۳۸۵. جاذبه‌های گردشگری کاشان. قم: نجم‌الهدی.
۱۲. خواجه‌پور، محمد مهدی. ۱۳۹۳. نگاهی به مبانی سبک زندگی در اسلام و غرب. بوشهر: سفیران مبین.
۱۳. خوشنویس، ناهید. ۱۳۸۹. رسانه و سبک زندگی. ماهنامه روابط عمومی ایران (۷۳): ۳۳-۶۰.
۱۴. دهخدا، علی‌اکبر. ۱۳۲۸. لغت‌نامه دهخدا. تهران: دانشگاه تهران.
۱۵. ربانی، رسول، و یاسر رستگار. ۱۳۷۸. سبک زندگی و فرهنگ مصرفی. مهندسی فرهنگی (۲۳-۲۴): ۶۳-۹۰.
۱۶. رحیمی، رمضانعلی. ۱۳۸۵. تربیت از دیدگاه اسلام. شمیم یاس (۴۷): ۶-۷.
۱۷. رسولی، محمدرضا. ۱۳۸۲. بررسی مؤلفه‌های سبک زندگی در تبلیغات تجاری تلویزیون. علوم اجتماعی (۲۳):

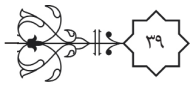
- ۲۴-۵۴.
۱۸. رضایی، صادق. محمد عبدالرحیمی، و زهره براتی. ۱۳۹۹. تأثیر تربیت اجتماعی بر سبک زندگی با نظر به آموزه‌های اسلامی (مطالعه موردی دانش‌آموزان پایه ششم منطقه ۹ آموزش و پرورش تهران). بصیرت و تربیت اسلامی (۵۳): ۹۷-۱۲۱
 ۱۹. روزرخ، نادر. جزوات مبانی طراحی معماری از منظر کالبدی. چاپ نشده.
 ۲۰. سترگ، طاهره. ۱۳۹۳. نقش زنان تحصیل کرده علوم دینی بر ترویج زندگی اسلامی. بوشهر: سفیران مبین.
 ۲۱. سلطان‌زاده، حسین. ۱۳۷۴. نایین شهر هزاره‌های تاریخ. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
 ۲۲. شریعتمداری، علی. ۱۳۷۴. تعلیم و تربیت اسلامی. تهران: نشر نهضت زنان مسلمان.
 ۲۳. شریفی، احمد، و حسین همیشه بهار. ۱۳۹۱. اخلاق و سبک زندگی اسلامی. قم: دفتر نشر معارف.
 ۲۴. صبحیه، محمدحسین، محمد اقدسی مهدی شامی زنجانی، و حمید حکمیان. ۱۳۹۷. نگاه یکپارچه به یادگیری در سازمان‌های پروژه‌محور. مطالعات مدیریت (۸۸): ۱-۲۴
 ۲۵. صفار، محمد بن حسن. ۱۳۶۲. بصائر الدرجات. تحقیق توسط میرزا حسن کوجه‌باغی. تهران: منشورات الأعلمی.
 ۲۶. طبرسی، حسن بن فضل. ۱۳۸۷. متن و ترجمه کتاب نفیس مکارم الاخلاق. ترجمه و نگارش توسط محمدحسین رحیمیان. قم: مؤمنین.
 ۲۷. غفاری، علی. ۱۳۷۷. اصول و مبانی طراحی فضاهای آموزشی. تهران: انتشارات سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور.
 ۲۸. فاضلی، محمد. ۱۳۹۸. مصرف و سبک زندگی. تهران: علمی و فرهنگی.
 ۲۹. فرهاد توسکی، سمانه. ۱۳۹۳. ترویج سبک زندگی اسلامی و نقش تربیتی زنان. پیام زن (۲۶۷): ۴-۶.
 ۳۰. فیست، گریگوری جی، و تامی آن رابرتس. ۱۳۹۹. نظریه‌های شخصیت. ترجمه‌ی یحیی سید محمدی. تهران: روان.
 ۳۱. قمی، ابن قولویه. ۱۳۷۷. کامل الزیارات. ترجمه‌ی ذهنی تهرانی. تهران: پیام حق.
 ۳۲. کاویانی، محمد. ۱۳۹۲. سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
 ۳۳. مجلسی، محمدباقر. ۱۲۷۷. بحار الأنوار. قم: دارالکتب الاسلامیه.
 ۳۴. محمدمیرزایی، حسن، و مهدی ابوطالبی. ۱۳۹۳. آسیب‌شناسی مبانی فکری و ایدئولوژیکی جنبش‌های اخیر منطقه خاورمیانه (در یک بررسی تطبیقی با مبانی فکری و ایدئولوژیکی انقلاب اسلامی ایران). پژوهش‌های انقلاب اسلامی (۱۱): ۱۷۳-۱۹۱.
 ۳۵. محمدی ازناوه، سعید. ۱۳۸۶. کاشان مروارید کویر. تهران: یساولی.
 ۳۶. محمدی ری‌شهری، محمد. ۱۳۹۳. منتخب میزان الحکمه. قم: موسسه فرهنگی دارالحدیث.
 ۳۷. محمدی مزرعه‌شاهی، مجتبی، و احسان جعفری نیسیانی. ۱۳۹۳. نقش زن و خانواده در جامعه و شکل‌گیری سبک زندگی ایرانی اسلامی. بوشهر: سفیران مبین.
 ۳۸. محمدی مزرعه‌شاهی، مجتبی، و سعید موسوی. ۱۳۹۳. فرآیند تحقق سبک زندگی اسلامی در جامعه. بوشهر: سفیران مبین.
 ۳۹. مختاباد، سید مصطفی، فرح حبیب، و حمیدرضا شعاعی. ۱۳۹۰. گفتمانی تحلیلی در ماندگاری حسینیه‌ها به مثابه کنش‌پذیری عملکردی فضاهای عمومی شهری در بازتاب باورها و آیین‌های جمعی. مدیریت شهری (۲۸): ۲۴۱-۲۵۴.

۴۰. مرکز آمار ایران. ۱۳۷۵. سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور. استان اصفهان، شهرستان کاشان.
۴۱. مشایخ، پری. ۱۳۹۹. شناسایی و اعتباریابی ویژگی های فضای کالبدی مدارس بر اساس معماری اسلامی از دیدگاه مربیان پرورشی. مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی (۴): ۱۲۷-۱۴۶.
۴۲. مشهدی نوش آبادی، محمد. ۱۳۷۸. نوش آباد در آینه تاریخ: آثار تاریخی و فرهنگ. کاشان: مرسل.
۴۳. مطهری، مرتضی. ۱۳۹۲. خدا در زندگی انسان. تهران: دبیرخانه بینش مطهر.
۴۴. معتمدی، حسین. ۱۳۷۸. عزاداری سنتی شیعیان در بیوت علما و حوزه های علمیه و کشورهای جهان. قم: دانشنامه جهان اسلام.
۴۵. مهدوی کنی، محمد سعید. ۱۳۹۲. دین و سبک زندگی. مطالعات سبک زندگی (۳): ۱۵۷-۱۵۹.
۴۶. مهندسین مشاور نقش جهان پارس. ۱۳۸۹. طرح توسعه و عمران (جامع) شهر کاشان. تهران: وزارت مسکن و شهرسازی.
۴۷. میرمحمدی، حمیدرضا. ۱۳۸۰. پراکندگی جغرافیایی اماکن مذهبی کشور در قالب استانی، مسجد. قم: دانشنامه جهان اسلام.
۴۸. نقره کار، سلمان. ۱۳۹۱. جزوه درس حکمت در معماری اسلامی، دانشگاه کاشان. چاپ نشده.
۴۹. نورمحمدی نجف آبادی، محمد، و فریبرز صدیقی ارفعی. ۱۳۹۳. نقش سبک زندگی اسلامی. بوشهر: سفیران مبین.
۵۰. نوری، میرزا حسین. ۱۳۶۷. مستدرک الوسائل. بیروت: مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث.
۵۱. ولی زاده، محمدجواد. ۱۳۹۲. ضرورت ارائه تعریف بومی (اسلامی-ایرانی) از سبک زندگی. مهندسی فرهنگی (۷۵): ۳۵-۵۲.
۵۲. یآوری سرسختی، محمد جواد. ۱۳۹۰. بررسی و تحلیل مناظرات شیعیان امامیه عصر ائمه اطهار(ع). قم: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره).

References

1. Holy Quran. Translated by Madi Foladvand. Tehran and Qom: Dar-o-Alquran-e-Karim.
2. Abazari, Yousef, and Hasan Chavoshian. 2003. From Social Class to Lifestyle New Approaches in Sociological Analysis of Social Identity. Social Sciences Letter (20): 3-27.
3. Adib, Mohammad Hosein. 1985. The Way and Method of Education from the Point of View of Imam Ali (PBUH). Translated by Seyyed Mohammad Radmanesh. Tehran: Anjam.
4. Al Amidi, Abu l Fath. 2009. Ghurar al-Hikam wa Durar al-Kalim. Qom: Dar Al Kotob Al Islamiah.
5. Amin Zadeh, Behnaz. 2000. Hosseiniyahs and Takayas Are an Expression of the Identity of Iranian Cities. Honar-Ha-Ye-Ziba (6): 55-66.
6. Davari, Mahmud, and Seyyed Ali Hashemi. 2011. A Study of the Role of the Grand Houseiniyeh of Zanjan in Propagating Religiosity: A Case Study of the Mourning Ceremony on the 8th of Moharram 1387 (January 5th 2009). Shiite Studies (33): 67-100.
7. Dehkhoda, Ali Akbar. 1931. Dehkhoda Dictionary. Tehran: Tehran University Press.
8. Fakhr al Razi. 1982. Tafsir al-Razi. Beirut: Dar al-Fekr.
9. Farhad Tuski, Samaneh. 2014. Promoting the Islamic Lifestyle and the Educational Role of Women. Payam-e Zan (267): 4-6.
10. Fazeli, Mohammad 1398. Consumption and Lifestyle. Tehran: Elmi va Farhangi.
11. Fist, Gregory, J. Roberts, and Tommy Ann. 2020. Personality Theories. Translated by Yahya Seyed Mohammadi. Tehran: Ravan.
12. Ghaffari, Ali. 1998. Principles and Bases of Designing Educational Spaces. Tehran: Publications of the

School Renovation, Development and Equipping Organization.

13. Hamidinezhad, Mohammad. 2007. Kashan Tourist Attractions. Qom: Najm al-Mahdi.

14. Ibn Abi Al Hadid, Ezzedin Abu Hamed. 1959. Sharh e Nahj Al Blagheh. Qom: Ayyat Allah Marashi Najafi Library.

15. Ibn Babawayh, Mohammad ibn Ali. 1976. Kamal al-Din va Tamam al-Neam. Qom: Dar al-Kotob al-Islamiah.

16. Kaviani, Mohammad 2014. Islamic Lifestyle and Its Measuring Tools. Qom: Publications of Research Institute and University.

17. Khajehpour, Mohammad Mahdi. 2015. A Look at the Basics of Lifestyle in Islam and the West. Bushehr: Safiran-e Mobin.

18. Khoshnevis, Nahid. 2011. Media and Lifestyle. Public Relations Association of Iran (73): 60-33.

19. Mahdavi Kani, Mohammad Saeed. 2013. Religion and lifestyle. Lifestyle Studies (3): 157-159.

20. Majlisi, Mohammad Baqir 1899. Behar al-Anvar. Qom: Islamic Library.

21. Mashayeh P. 2021. Identifying and Validating the Characteristics of the Physical Environment of Schools Based on the Islamic Architecture and from the Educational Educators' Perspective. QAIE (4): 127-146

22. Mashhadi Noshabadi, Mohammad. 1999. Noshabad in the Mirror of History: Historical and Cultural Works. Kashan: Mursal.

23. Mir Mohammadi, Hamid Reza 2001. Geographical Distribution of Religious Places in the Province, Mosque. Qom: Encyclopedia of the Islamic World.

24. Mohammadi Aznavah, Saeed. 2008. Kashan Morvarid Kavir. Tehran: Yasavi.

25. Mohammadi Mazrae Shahi, Mojtaba, and Ehsan Jafari Nisiani. 2014. The Role of Women and Family in Society and the Formation of Iranian-Islamic Lifestyle. Bushehr: Safiran e Mobin.

26. Mohammadi Mazrae Shahi, Mojtaba, and Saeed Mousavi. 2014. The Process of Realization of Islamic Lifestyle in Society. Bushehr: Safiran-e Mobin.

27. Mohammadi Rey Shahri, Mohammad 2015. Montakhab Mizan al-Hekmah. Qom: Dar al-Hadith Cultural Institute.

28. Mohammadmirzaei, H., and M. aboutalebi. 2014. Pathology Ideological Foundations Recent Movements in the Middle East (In a Comparative Study of the Ideological Foundations of the Islamic Revolution). Islamic Revolution Research (11):173-191.

29. Mokhtabad, M., F. Habib, and H. Shoai. 2011. Discourse Analysis as Feasible in the "Hosseineye" to Functional Public Spaces in the City Reflects the Collective Beliefs and Rituals. International Journal of Urban and Rural Management (28): 241-254.

30. Motahari, Morteza 2014. God in Human Life. Tehran: Motahar Binesh.

31. Motamedi, Hussein 1999. Traditional Mourning of Shiites in the Homes of Scholars and Seminaries and Countries of the World. Qom: Encyclopedia of the Islamic World.

32. Naghsh Jahan Pars Consulting Engineers. 2010. (Comprehensive) Kashan Development Plan. Tehran: Ministry of Housing and Urban Development.

33. Noghrekar, Salman. 2012. Textbook of Wisdom in Islamic Architecture at Kashan University. Unprinted.

34. Noor Mohammadi Najafabadi, Mohammad, and Fariborz Sedighi Arfai. 2014. The Role of Islamic Lifestyle. Bushehr: Safiran-e Mobin.

35. Nouri, Mirza Hussein. 1988. Mustadrak al-Wasa'il. Beirut: Al-Bayt Foundation for the Revival of Heritage.

36. Qomi, Ibn Qalwiya. 1998. Kamel Al-Ziyarat. Translated by Zehni Tehrsni. Tehran: Payam-e-Haq.

37. Rabbani, Rasoul, and Yaser Rastgar. 2009. Young, Lifestyle and Consumer Culture. Mohandesi Farhangi (23-24): 63-90.

38. Rahimi, Ramezani. 2007. Education from the Islamic Point of View. Shamim-e Yas (47): 6-7.

39. Rasuli, Mohammadreza. 2003. A Study on Life Style in the Iranian Television Advertisements. Social

Science (23): 43-93.

40.Rezaei, Sadegh, Mohammad Abdolrahimi, and Zohreh Barati. 2020. The Effect of Social Education on Lifestyle According to Islamic Teachings (Case Study: Sixth Grade Students in District 9 of Tehran Education). *Insight and Islamic Education* (53): 81-100.

41.Rozrokh, Nader. Booklets on the Basics of Architectural Design from a Physical Perspective. Not published.

42.Saffar, Mohammad Ibn Hassan. 1983. *Basair al-Darjat*. Research by Mirza Hassan Koocheh Baghi. Tehran: Manshorat al Elmi.

43.Setorg, Tahereh. 2015. The Role of Educated Women in Religious Sciences in Promoting Islamic Life. Boushehr: Safiran-e Mobin.

44.Shariatmadari, Ali. 1995. *Islamic Education*. Tehran: Nehzat-e Zanan-e Mosalman.

45.Sharifi, Ahmad, and Hossein. *Hamishehbahar*. 2012. *Islamic Ethics and Lifestyle*. Qom: Ma'aref Publishing.

46.Sobhiyah, M., M. Aghdasi, M. Shamizanjani, and H. Hakamian. 2018. A Unified Glance at Learning in Project-Based Organizations (PBO). *Management Studies in Development and Evolution* 27(88): 1-24.

47.Statistics Center of Iran, 1996. *General Census of Population and Housing*. Isfahan Province, Kashan.

48.Stubborn Helper, Mohammad Javad. 2012. *Study and Analysis of the Debates of the Shiite Imams of the Time of the Imams (PBUH)*. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute Publications.

49.Sultanzadeh, Hossein. 1996. *Nain City of the Millennia of History*. Tehran: Iran Cultural Studies.

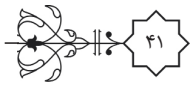
50.Tabarsi, Hassan Ibn Fazl. 2008. *Text and Translation of the Exquisite Book Makarem al-Akhlaq*. Translated and written by Mohammad Hussein Rahimian. Qom: Mo'menin.

51.Tavassoli, Mahmud. 1988. *Hosseiniyahs, Takayas and Mosallas in Iranian Architecture: The Islamic Era*. Tehran: Iranian Students Book Agency.

52.*The Oxford Encyclopedia of the Islamic World*. Editor in Chief: John L. Esposito, Oxford University, 6 volume, 3088 pages, hard back, 2009.

53.Walizadeh, Mohammad Javad. 2014. The Need to Provide a Native (Islamic-Iranian) Definition of Lifestyle. *Mohandesi Farhangi* (75): 35-52.

Journal of Research in Islamic Architecture / No. 3/fall 2022

The educational function of Hosseiniyachs in promoting and perpetuating the Shiite lifestyle (Case study: Hosseiniyachs of Kashan)

Mohammad Reza Ataee
Hamedani
(Responsible author)

(Assistant Professor, Faculty of Architecture, Kashan Branch, Islamic Azad University, Kashan,

Ahmad Nozari Ferdowsieh

(PhD student in Architecture, Science & Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 08/02/2022

Accepted: 06/04/2022

Abstract

Many philosophers believe that lifestyle is fundamentally dependent on worldview and ideology. Thus, the emergence of a culture in the social dimension occurs when people's lifestyles are in line with common thinking. Using the concept of guardianship along with Islamic monotheism, the Shiite school offers a practical program for all individual and social aspects of Shiites. In this program, regardless of time and place, it creates a distinct identity. In the process of education, the theoretical foundations and individual and collective skills of the Shiite school are passed down from generation to generation. This study, while recognizing the role of education as a factor in promoting and perpetuating the Shiite lifestyle, expresses the importance of husseiniyachs as a place with the mentioned educational function and to prove the role of husseiniyachs in Kashan in the formation and continuation of Shiite lifestyle. The theoretical framework in this study is logical reasoning and the findings of logical reasoning research are shown in case studies. Finally, the indicators of Islamic lifestyle and education have been adapted to architectural features including function, form and relationship with natural and urban context.

key words: Hosseiniyachs, Kashan, Education, Lifestyle, Shiism

